

Ana FRUNZĂ

Către
O NOUĂ EXPERTIZĂ ETICĂ
- deconstruind valorile etice -

**COLECȚIA
DEZVOLTĂRE
SOCIALĂ**

EDITURA LUMEN
în elita editurilor românești

Ana FRUNZĂ

Către
O NOUĂ EXPERTIZĂ ETICĂ
– deconstruind valorile etice –

Iași
Editura LUMEN

CĂTRE O NOUĂ EXPERTIZĂ ETICĂ -
DECONSTRUIND VALORILE ETICE
Ana FRUNZĂ

Copyright Editura LUMEN
Iași, Țepeș Vodă, nr. 2, România
www.edituralumen.ro
© 2016 - Prima ediție

Editura LUMEN este acreditată CNCS

Redactor: Roxana Demetra STRATULAT
Design copertă: Roxana Demetra STRATULAT

Reproducerea oricărei părți din prezentul volum prin fotocopiere, scanare, multiplicare neautorizată, indiferent de mediul de transmitere, este interzisă.

Comenzi online: www.librariavirtuala.com
Comenzi prin e-mail: edituralumen@gmail.com

ISBN: 978-973-166-425-5

Ana FRUNZĂ

Către

O NOUĂ EXPERTIZĂ ETICĂ

– deconstruind valorile etice –

Iași
Editura LUMEN

**Pagin 1 sat
goal inten ionat**

Cuprins

Prefață	7
Introducere	13
O introducere în deconstrucția valorilor etice	21
1. Deconstrucția libertății în autonomie	31
1.1. Autonomia relațională. Teoria agentului moral.....	37
1.2. Autonomia ca proces stadial în dezvoltarea morală	42
1.3. Autonomia ca autodezvoltare psiho-socială prin „tendința actualizantă”	47
1.4. Responsabilitatea social-morală față de autonomia individului	51
2. Deconstrucția datoriei și carității în responsabilitate	59
2.1. Deconstrucția datoriei etice.....	59
2.1.1. „Amurgul datoriei” în etica postmoralistă.....	64
2.1.2. (Re)construcția etică a responsabilității în acțiunea comunicativă	72
2.1.3. Responsabilitatea în etica grijii.....	79
2.2. Caritatea, de la valoare creștină la valoare a practicilor profesionalizate	86
3. Deconstrucția dreptății	95
3.1. Dreptatea ca echitate	100
3.2. Dreptatea ca îndreptățire	106
3.3. Dreptate procedurală.....	113
3.4. Egalitarianismul. Egalitatea de șanse.....	117
4. Valori etice în practica serviciilor sociale	123
4.1. Asistența socială între etica aplicată și pragmatica socială	128
O introducere în expertiza etică	135
1. Expertiza etică și comunicarea socială. Fundamente teoretice	151
2. Modele ale deciziei etice	161
3. Instrumente ale deciziei etice	177
3.1. Auditul de etică în serviciile sociale.....	177
3.2. Construcția codului de etică	189
3.3. Necesitatea consimțământului în serviciile sociale.....	191

3.4. Comisiile de etică în sfera serviciilor sociale.....	194
3.4.1. Statusul comisiilor de etică la nivel național – scurtă analiză legislativă.....	200
3.5. Consilierea filosofică și de etică	206
4. Supervizarea de etică	213
Concluzii	233
Bibliografie.....	247
Postfață.....	263

Prefață

Acest text care are menirea de a introduce cititorul în intimitatea unei cercetări științifice, urmează, în cea mai mare măsură, conținutul referatului nostru, prilejuit de susținerea publică a tezei de doctorat a autoarei cărții prezente, Ana Frunză. Considerăm că abordarea, inevitabil "tehnică", adică, analiza tezei după regulile standardizate ale instituției doctoratului, nu poate strica în nici un fel, din contra.

Încă de la începutul acestui referat, dorim să arătăm că, acceptând să fim membru al comisiei pentru o asemenea temă, interesul nostru cognitiv a fost mare. Motivul este simplu și-l dezvăluim imediat: în cele mai multe cazuri, tema expertizei etice este analizată în cuprinsul larg al eticilor explicate și nu în relație cu abordarea deconstructivă a valorilor etice, cum se întâmplă explicit și programatic în teza doamnei Ana Frunză. Acest mesaj intelectual de a nu merge pe căi bătătorite ne-a trezit curiozitatea. Oricum, după ce am citit și recitat teza, suntem în postura de a formula atât judecăți de tip descriptiv asupra acestui studiu științific, cât și de asemenea, judecăți de valoare asupra tezei, în conformitate cu standardele solicitate de instituția doctoratului în varianta Bologna.

Canonic, ar trebui să plecăm de la palierul descriptiv, dar în această anumă situație, considerăm că putem face o excepție de la regula întocmirii unui referat și să lansăm, chiar de la debutul referatului nostru, o judecată de apreciere valorică, fără nici un dubiu, pozitivă. În acest sens, vom afirma clar și ferm ca ne aflăm în situația rară și fericită, aceea de a consemna o deplină reușită academică.

O atare apreciere se cuvine a fi argumentată și, ca atare, în cele ce urmează așa ceva vom întreprinde. În privința delimitării și limitării obiectului investigației, constatăm

următoarele: autoarea nu bâjbâie nici un moment în căutarea obiectului.

Astfel, încă din *Introducere* se afirmă explicit că elementul central al lucrării este reprezentat de procesul deconstructiv al valorilor etice constitutive ale practicilor din serviciile sociale, din perspectiva diverselor abordări ale expertizei etice (p. 13). Așa cum se procedează în mod curent, într-o lucrare științifică, autoarea dedică partea primă lămuririi aprofundate a sintagmei “deconstrucția valorilor etice”, în cuprinsul a patru capitole.

În primele pagini sunt analizate accepțiile conferite metodei deconstrucției, de autori precum Jean-François Lyotard, Jacques Derrida, Michel Foucault: “prin deconstrucție, autorii citați înțeleg o înlocuire a realității ca fenomen pentru conștiință, în sens fenomenologic, cu analiza logică a limbajului care descrie fenomenul, considerând că funcțiile sintactice existente în limbaj, reconstruiesc realitatea ca experiență comunicativă pentru individul cunoscător” (p. 22). Mai precis: autoarea a pornit în procesul deconstructiv de la o metodologie filosofică încadrată în două registre, cel al semioticii, dar și cel a fenomenologiei sociale.

De altfel, atunci când autoarea întreprinde judecăți sintetice asupra propriului său demers va remarca în acest sens că “structura lucrării permite evidențierea abordării semiotice a valorilor etice centrale alese spre a fi deconstruite”, iar “caracterul fenomenologic al abordării poate fi evidențiat de ancorarea valorilor etice în semnificația lor, pentru conștiința umană, din perspectiva relației: individ - Celălalt” (p. 233). De asemenea, trebuie să remarcăm faptul că, pentru autoare, analiza întreprinsă, nu s-a limitat la simpla deconstrucție în sensul derridian, ci aceasta a urmărit mai departe “reconstrucția noilor povestiri despre realitatea socială”, povești, narațiuni, în fond, specifice societății contemporane (p. 233). Cum a procedat autoarea? În urma unei abordări semiotice a construit un model de deconstrucție a unor

metapovestiri referitoare la valori constitutive ale societății occidentale, precum libertatea, datoria, caritatea, dreptatea.

Pentru prima valoare – libertatea – pașii urmați în deconstrucție pleacă, evident, de la Immanuel Kant, se continuă cu Lawrence Kohlberg, Carl Rogers, Jurgen Habermas, pentru a se ajunge la Emmanuel Levinas. Excelente sub aspectul coerenței și consistenței demersului mi se par paragrafele din interiorul capitolului “Deconstrucția libertății în autonomie” (pp. 31- 58): 1.1. *Autonomia relațională. Teoria agentului moral*; 1.2. *Autonomia ca proces stadial în dezvoltarea morală*; 1.3. *Autonomia ca autodezvoltare psihosocială prin „tendința actualizantă”*; 1.4. *Responsabilitatea social-morală față de autonomia individului*. În toate aceste rânduri, este prezentă conexiunea: valoarea deconstruită – libertatea în autonomie – cu practica asistenței sociale și a expertizei etice. În context, oferim un singur exemplu de raționament oferit de autoare: “Noi optăm pentru un construcționism moderat, care ține cont de ideea lui Habermas, conform căreia acțiunea comunicativă are ca scop obținerea consensului interpretativ. Noi preferăm să plasăm autonomia în însăși acțiunea comunicativă ca proces de obținere a consensului [...] Serviciile sociale prin natura lor ar trebui să vizeze crearea autonomiei relaționale a beneficiarului. Autonomia relațională a beneficiarului reprezintă capacitatea acestuia de a acționa autonom în spațiul social” (p. 37).

În opinia noastră, partea cea mai bine structurată ideatic și argumentativ a lucrării se suprapune capitolului 2. *Deconstrucția datoriei și a carității în responsabilitate* (pp. 59 -93), în deosebi 2.1.3. *Responsabilitatea în etica grijii, dar mai ales 2.2. Caritatea, de la valoarea creștină la valoare a practicilor profesionalizate* (pp.86-93). Ultimul paragraf menționat depune și o mărturie despre felul în care autoarea a înțeles să efectueze o veritabilă activitate științifică și publicistică în timpul stagiului doctoral de sub coordonarea Profesoarei Carmen COZMA (vezi și în acest sens și onestitatea intelectuală de care dă dovadă autoarea prin Nota 120, p. 86, când consemnează coautorul articolului

„Deconstruction of Charity. Postmodern Ethical Approaches”, *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, (12)36, Winter 2013: 72-99.

Și în acest caz dorim să remarcăm un pasaj semnificativ al lucrării, prin care se vede cât de adecvate sunt cele două paliere ale acesteia: deconstrucția valorilor și expertiza socială și etică: „considerăm că politicile care vizează bunăstarea reprezintă o secularizare a carității, menținându-se într-o paradigmă paternalistă a îngrijirii, ideologia statului bunăstării fiind o aplicare a teoriilor dreptății sociale [...] Secularizarea carității transferă sarcina îngrijirii categoriilor defavorizate de pe seama individului virtuos, pe cea a statului responsabil față de cetățenii săi. Compașiunea față de categoriile defavorizate devine solidaritate socială” (p. 89).

Capitolul patru al primei părți intitulat *Valori etice în practica serviciilor sociale* (pp. 123- 132) cu paragraful 4.1. *Asistența socială între etică aplicată și pragmatică socială*, reprezintă cea mai potrivită trecere între tema deconstrucției valorilor etice și tema expertizei etice.

Daca Frederic Reamer este amintit cu definiția supervizării de etică, de la pagina 15 (vezi apoi și p. 136, p. 189, ș.a), Bruce Weinstein, cu al său studiu din 1994 „The Possibility of Ethical Expertise” este analizat cu cele patru direcții de definire a expertizei etice, la p. 141 și următoarele. Oricum în această secțiune a lucrării, autoarea a expus în linii esențiale (nu doar a creionat cum afirmă modest la p.181) un model de expertiză, numit “supervizare de etică” (vezi în acest sens și fig. 4.1 de la pagina 176). Acest model are ca punct de plecare supervizarea, așa cum aceasta apare în modelul expertizei etice în serviciile sociale, propus de Frederic Reamer, dar și de modelul supervizării profesionale propus de Alfred Kadushin. În teză sunt excelent delimitate două arii conceptuale: supervizarea de etică și etica supervizării. Clar și explicit, autoarea arată că supervizarea de etică vizează practicile etice, în temenii respectării unor valori și principii constitutive,

respectiv operaționale, care sunt particulare organizației, iar cea de-a doua arie conceptuală, „cea a eticii supervizării, este prezentă în supervizarea profesională, care are în sine o componentă etică majoră” (p. 216).

Nu putem decât să fim de acord cu formulări practic-conclusive precum cea de la finalul lucrării: „supervizarea de etică am înțeles-o ca putând îndeplini următoarele funcții: gatekeeping în politicile de etică; construcție a eticii în organizații; mediere în obținerea unui echilibru reflectiv în organizație asupra intereselor fiecărei părți implicate, monitorizare a conformității etice; consiliere de etică; suport și consultanță; administrativ- deliberativă” (p. 216).

În concluzie, considerăm că toate cele afirmate de noi în acest referat doctoral extins reprezintă temeiuri solide pentru a menține judecata formulată la început, anume că, ne aflăm, cu certitudine în fața unei veritabile teze de doctorat în filosofie: cu un obiect de cercetare clar delimitat, cu o metodologie coerent și consistent utilizată, în tot cuprinsul lucrării, cu o viziune novativă asupra chipului în cerc, plecând de la deconstrucția vaorilor etice, avem argumente tari pentru mărirea coeficientului de valori morale în structura dinamică a societății actuale.

Nu putem să nu fim de acord cu argumentele oferite de Ana Frunză pentru ideea majoră a cărții sale: locul eticului în lumea care vine va fi unul în creștere, poate, chiar exponențială, dacă-l comparăm cu cel de acum câteva decenii. Dacă locul valorilor morale tinde să devină central în societatea viitorului, atunci, acest fapt nu se poate petrece fără o expertiză etică asupra tuturor paliereleor vieții și civilizației de mâine și poimâine, pentru noi toți. Ca atare, miza întreprinderii teoretice și aplicative din acest volum este incalculabilă, deocamdată, în consecințele sale.

Cert este, însă că trebuie încurajat acest început al expertizei etice. Numai așa încrederea în dimensiunea etică poate căpăta substanță. Numai așa, încrederea în valorile

morale fundamentale poate deveni, ea însăși, un important mobil de schimbare și de reformă responsabilă a subiectivității omenești.

Profesor Univ. Dr. **Vasile MORAR**
Universitatea din București, România

Introducere

Elementul central al volumului este reprezentat de procesul deconstructiv al valorilor etice constitutive ale practicilor din serviciile sociale, din perspectiva diverselor abordări ale expertizei etice.

Ne-a interesat în primul rând o perspectivă transdisciplinară asupra eticii serviciilor publice, având ca punct de plecare o metodă filosofică de tip semiotic și fenomenologic. Abordarea semiotică, privilegiată cel puțin în prima parte a lucrării, este corelată cu analiza semanticii sociale implicate de deconstrucția-(re)construcția valorilor etice. Perspectiva fenomenologică vizează ancorarea valorilor etice în semnificația lor pentru conștiința umană, din perspectiva relației individ-Celălalt.

Metoda deconstrucției, pe care o abordăm în lucrare, este originată în filosofia derridiană, care arată două etape de deconstrucție. Am ales deconstrucția ca metodă de filosofare, cu scopul de a institui, din punct de vedere ontologic, posibilitatea oricărei expertize etice. De aici, vom accede la ideea de *expertiză etică*, formulând în calitate de contribuție proprie, un model de *supervizare de etică*. Simpla deconstrucție finalizată cu reducerea la absurd a “miturilor fondatoare ale modernității” nu poate da seamă de complexitatea eticii necesare în societatea bazată pe cunoaștere. Chiar Karl-Otto Apel arată că simpla deconstrucție a mitului progresului duce la rândul său într-un impas, întrucât progresul linear al societății, și al forțelor sociale implicate de aceasta, este intrerupt de saltul calitativ generat de apariția conștiinței morale colective și a eticii responsabilității colective. Ca atare, etapei deconstructive i-am atașat o etapă de identificare a semanticii sociale pe care valorile constitutive ale societății occidentale, printre care *libertatea, datoria, caritatea, dreptatea*, le au în noul context al

laicizării societății și generalizării responsabilității față de celălalt, și față de viitor.

Am identificat de pildă, faptul că în deconstrucția sa, *caritatea*, ca metapovestire despre bunul creștin, ia formă reconstruită a solidarității sociale și a statului asistențial, ca formă de exercitare a responsabilității instituționalizate și publice a comunității față de individ. Desigur solidaritatea socială poate fi la rândul său deconstruită, dar această deconstrucție *ad infinitum* poate fi stopată doar prin înțelegerea modului în care se construiește semnificația socială a respectivei valori. La acest nivel am plasat perspectiva semiotică, atunci când am identificat construcțiile semantice care dau sens receptării eticii și justifică necesitatea expertizei etice.

În definirea expertizei etice, am pornind de la accepțiunile date de către Norbert L. Steinkamp și a colaboratorilor săi expertizei etice clinice, dar și de la abordarea lui Bruce Weinstein. Autorii citați înțeleg expertiza etică ca fiind practica care îmbunătățește și oferă specificitate eticienilor, despre propria expertiză, contribuind la îmbunătățirea percepțiilor despre competențele morale a non-eticienilor și oferind noi optici asupra unor stiluri argumentative complementare, atât eticienilor cât și non-eticienilor, contribuind în final la conștientizarea problemelor de dezvoltare profesională a eticienilor.

Expertiza etică este dezvoltată în general, pornind de la contextul eticii clinice în care aceasta a apărut cu necesitate, datorită conștientizării riscurilor etice la care practica medicală poate duce, în contextul dezvoltării fără precedent a unor arii precum genetica, medicina reproductivă, îngrijirea paleativă, medicina de urgență, tehnologia transplantului de organe și nanotehnologia. Tocmai datorită acestor riscuri, conștiința etică în domeniul medical s-a dezvoltat mai rapid, generând nevoia unor strategii de decizie etică, care să permită unui non-etician

să justifice în fața propriei conștiințe, dar și în fața unei alterități constrângătoare, alegerile efectuate.

Marile teorii etice fundamentate în filosofie oferă perspective de dezvoltare a teoriilor bioetice, precum și a practicilor etice, constituind un punct de trecere între expertul etician și profesionistul a cărui activitate implică decizia etică, dar a cărui formare inițială se rezumă la cel mult un curs de etică.

Simultan cu dezvoltarea bioeticii și eticii clinice, o altă ramură a eticii aplicate este etica profesiilor, care capătă o puternică voce în spațiul public tocmai datorită trezirii conștiinței etice la nivelul societății și a conștientizării nevoilor de punere a practicilor sociale sub sfera responsabilității etice. Karl-Otto Apel atrage atenția asupra conștientizării nevoii de responsabilitate față de dezvoltarea durabilă – pornind de la domeniul mediului, și cuprinzând toate ariile societății – care generează o nouă abordare a eticii ce poate fi înțeleasă ca etică a responsabilității sociale.

„Amurgul datoriei”, sesizat de Gilles Lipovetsky, nu rămâne într-o societate a permisivității generalizate, ci dimpotrivă, ia forma unei etici a individului în context, care se dezvoltă printr-un proces de deconstrucție-(re)construcție, de la nivelul unei *etici a individului*, către cea a unei *etici a consensului*. Sesizând această particularitate a dezvoltării eticii actuale, am urmărit în prima parte a lucrării deconstrucția unor valori etice în calitatea lor de metapovești, care influențează practica socială, și în același timp (re)construcția socială a valorilor din perspectiva unei etici discursive, bazate pe reconstrucția socială a realității.

Am urmărit să evidențiem procesul deconstructiv-(re)constructiv a unor valori precum *autonomia*, *dreptatea*, *responsabilitatea*. Aceste valori sunt văzute ca fiind constitutive pentru practicile ce vizează bunăstarea socială a indivizilor și comunităților. Dintre aceste practici enunțăm asistența socială,

Continuarea acestui volum o puteți lectura achiziționând volumul de pe

www.editalumen.ro

www.lumenpublishing.com

sau din librăriile noastre partenere.

Ana Frunză a obținut titlul de doctor în filosofie în cadrul Universității "Al. I. Cuza" din Iași, în anul 2014, în urma susținerii tezei cu titlul: „O abordare deconstructivă a valorilor etice. Expertiza etică”.

A absolvit studiile de master în *Supervizare și planificare socială*, în anul 2011, fiind licențiată în *Asistență socială* din anul 2009.

Este Cercetător Științific III în cadrul Centrului de Cercetări Socio-Umane LUMEN. Principalele sale interese științifice sunt etica aplicată, filosofia aplicată, asistența socială, supervizarea,

expertiza etică.

Ana Frunză lucrează la definirea unui nou model de expertiză etică - supervizarea de etică, împreună cu Profesor Univ. Dr. Hab. Antonio SANDU, doctor în filosofie, în cadrul Centrului de Cercetări Socio-Umane LUMEN, Iași, România.

Volumul *Către o nouă expertiză etică - deconstruind valorile etice*, pe care Ana Frunză îl aduce în fața cititorilor, deși reprezintă teza de doctorat a domniei sale, dovedește o profundă maturitate științifică atât în utilizarea perspectivelor filosofice care jalonează expertiza etică, cât și în metodologia specifică eticii aplicate. Intenția cărții este aceea de a universaliza expertiza etică până la a cuprinde întreg spațiul acțiunii sociale. Expertiza etică reprezintă o intersecție transdisciplinară între etica teoretică, filosofia acțiunii și cercetarea politicilor publice, strategii de intervenție socială, comunicare socială și acțiune comunicativă, nu în ultimul rând sociologia calității vieții. Efortul autoarei este cu atât mai de lăudat, cu cât excelează în a structura și restructura expertiza etică, folosind cu maximă eficiență instrumentele pe care fiecare din aceste domenii i le pun la dispoziție.

Antonio SANDU

LUMEN
EDITURA
în elita editurilor românești